

СТАНОВИЩЕ
за дисертационния труд
Конструиране на пазара на интернет услуги в България
на Светломир Здравков
от доц. д-р Ина Димитрова, ПУ

Дисертационният труд, с който Светломир Здравков кандидатства за придобиването на образователната и научна степен „доктор” по научно направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата, е с обем 276 нестандартни страници, организиран е в увод, седем глави, заключение и библиография. Последната се състои от 244 заглавия на български, английски и френски и 82 цитирани онлайн източника.

Фокус на изследването е работата по конструирането на пазара на интернет услуги в България като водещият изследователски въпрос е на какво се дължи специфичната траектория на развитието на българския пазар на интернет услуги. Маркер за специфичността е доминирането на LAN платформата, което е един твърде особен случай на развитието на широколентовия достъп до интернет. Анализът показва какво се е случило при прехода от комутируем достъп, използващ аналогови телефонни мрежи, към широколентови технологии и какви местни особености са определили тази алтернативна траектория, която не просто успява да задоволи локалните нужди, но и поставя България на водещите места по скорост на интернет в световните класации (5-8 с.).

За да проследи това Светломир Здравков прилага теорията на дейците-мрежи (ТДМ) и в картографирания хетерогенен асембляж откроява онзи специфичен участник, който всъщност определя особения характер на местната социо-техническа система, а именно пиратското съдържание. Идентифицирането на този ключов деец не само се оказва ефективен инструмент за отварянето на черната кутия на българския случай, но има и допълнителна изследователска „добавена стойност”: демонстрира мощта на един сив сектор в българската икономика, нормализирането му и формирането на паралелна „пиратска” публичност (213-214 с.). Това е принос на анализа не само към изследванията на социо-техническите мрежи, формирани около интернет, и не само към полето на ТДМ, но и към още едно особено интересно и развиващо се

изследователско поле, посветено на изследвания на „неформалността“ (informality). Иначе казано, на микропрактиките и матриците на човешки взаимозависимости, които често остават под радара, но всъщност моделират мащабни социални феномени (вж. The Global Encyclopaedia of Informality (2018), и например изследванията на Ledeneva, Polese, Чавдарова и др.).

Дисертационният труд впечатлява с качеството на анализа и нивото на информираност във всяка от главите си – от въвеждащия преглед на подходите на изследване на интернет, през реконструирането на теоретичната и методологична рамка, а именно ТДМ, до емпиричния анализ на локалния контекст. Данните, които изследването използва, са от три източника (8-9 с.). Основен сред тях са няколко ключови форума и особено добро попадение е, че те биват изследвани като „място на пряко съприкосновение между доставчици и потребители, където конструирането на пазара може да бъде проследено в процеса нанеговото ставане“ (9 с.) Така ясно се вижда как понятия като „пазар“ биват плътно „заземени“ тъкмо както ни препоръчва Латур, и вместо да ги мислим като „природна сила“, те ни се разкриват като продукт, ефект от безброй микровзаимодействия и сблъсъци.

Много важен компонент от проследената мрежа за мен е и щрихирианият социалистически контекст, от и върху който израства българският интернет.

Изследването заслужава висока оценка и по още показатели: за прецизната и зряла емпирична реконструкция на изследваната голяма техническа система, както и за умението тя да бъде разпластена според методологическите изисквания и онтологичната рамка на избрания подход. Забележително е как действително читателят успява да види процесът на, по цитираните думи на Тревър Пинч: „вграждане или замразяване на изборите в научните и техническите системи, [което] прави технологиите всъщност едни от най-могъщите институции“.

Тук, само за да възпроизведа ритуала на жанра и събитието ще задам въпрос. Разбира се, самият текст е отговор, но вярвам, че всяко резюмиране има смисъл, защото всъщност ражда една нова черна кутия, която ако има късмет може да се окаже задължителна точка на преминаване за следващите изследователи. Въпросът ми е следният. Ако решим да влезем в ролята на един по-класически формиран социален учен, в чиято мисловна механика все още не се е превърнал в рефлекс усетът за действеността на нечовешките дейци, кое за него би било най-осезаемото, буквално

тактилно, свидетелство за базисното положение на ТДМ, „че обектите не са пасивни посредници на социалните взаимоотношения. Те притежават действеност, която влияе върху социалните взаимоотношения” (10 с.). Как да направим неубедителна за него една алтернативна история на специфичната траектория на българският интернет, в която в центъра стоят изборите на човешките дейци, т.е. изборът им на технология (разбира се, в рамките на морфологията на системата) и интересът им към безплатното съдържание и желанието да го имат. Оттук можем да продължим „издигането” към все по-абстрактни и неосезаеми социални структури, отдалечавайки се все повече от изискванията на ТДМ, и да кажем, че зад този интерес, зад страстта на потребителите в крайна сметка стои тежката им лишеност, продукт на социалистическия режим, и така с един бърз ход да се върнем към класическата социологическа тактика: като причина да се изведе „голямата картина”, панорамата, както казва Латур в „Реасемблиране на социалното”. Как най-ефективно да спрем издигането към панорамите и защо е полезно да го направим за разглеждания конкретен случай?

Заключение: Дисертационният труд без съмнение е впечатляващо изследване, което съдържа важни приноси към няколко изследователски полета. Затова без никакво колебание препоръчвам на членовете на научното жури да присъдят на Светломир Здравков научната и образователна степен „доктор”.

15.08.2020 г.

/доц. д-р Ина Димитрова/